

Шоробура Інна

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0003-3728-7968>

Чубрей Олександра

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0003-4276-1396>

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ СТРУКТУРНІ СКЛАДНИКИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ

А Охарактеризовано компоненти соціально-педагогічних структурних складників, що забезпечують ефективну підготовку майбутніх учителів географії до професійної діяльності. Визначено, що дані складники спрямовані на особистість майбутнього вчителя географії та сприяють його професійному розвитку. До них віднесено організаторський, лідерський і технологічний складники.

Ключові слова: майбутні вчителі географії; професійна діяльність; соціально-педагогічні складники; організаторський; лідерський; технологічний

Актуальність проблеми. Реалізація змісту освіти у процесі підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності та опанування ними системою природничих профілів детермінована тим, що в останні десятиліття відмічено значне зростання світоглядної функції природничої освіти внаслідок того, що в ній зроблено видатні відкриття і досягнуто значних результатів у їх застосуванні для вирішення глобальних проблем людства. На сучасному етапі важливого значення набуває обґрунтування змісту підготовки майбутнього вчителя географії до професійної діяльності з урахуванням вимог суспільства до такого фахівця.

Враховуючи, що майбутній учитель географії виступає водночас й суб'єктом, й об'єктом педагогічної діяльності, структуру їхньої підготовки до майбутньої професійної діяльності, на нашу думку, можна представити як сукупність особистісно-розвивальних і соціально-педагогічних складників, оскільки саме вони, на нашу думку, забезпечать ефективну підготовку майбутніх учителів географії до професійної діяльності.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Характеристика змісту підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності розглядалася в працях багатьох науковців (С. Беляєв [1], А. Дяченко [2], Л. Куземко [3], А. Мітлощ [5], С. Пільова [7], Р. Сопівник [8], В. Суранов [9], Л. Тишакова [10]).

Однак у сучасних умовах аналіз структурних складників підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності не отримало належної уваги, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті: охарактеризувати компоненти соціально-педагогічних структурних складників, що забезпечать ефективну підготовку майбутніх учителів географії до професійної діяльності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Соціально-педагогічні структурні складники детермінують взаємодію майбутнього вчителя географії з оточенням у професійній діяльності та у соціумі. Такими

вважаємо організаторський, лідерський і технологічний складники.

Виділення організаторського структурного складника у професійній підготовці зумовлено тим, що подальша педагогічна діяльність учителя географії значною мірою реалізується у позаурочний час, часто за межами закладу освіти (екскурсії та походи). Це, в свою чергу, накладає на вчителя географії певну відповідальність щодо ефективної організації екскурсій і походів, особливо довготривалих. Разом з тим актуалізуються додаткові вимоги щодо його організаторських знань, умінь і здібностей.

Загалом, поняття «організація» як вид діяльності, пов'язане із цілеспрямованим впливом на групу людей, який має на меті вставлення стійких взаємозв'язків, упорядкування й координацію діяльності індивідів, що до неї входять. За визначенням П. Підкасистого, організаторська діяльність – це практична діяльність учителя з керівництва учнівським колективом, яка передбачає узгодження спільних дій та їх координацію [6, с. 127].

У сучасних психолого-педагогічних працях організаторська діяльність учителя пов'язується з такими концептами, як: «організаторські знання», «організаторські вміння», «організаторські здібності» та «організаторська компетентність».

Так, Л. Лузіна організаторські знання визначає як суму необхідних педагогу відомостей з організаторської роботи, що включають: розуміння цілей і завдань освітньої діяльності, знання особливостей особистості й колективу та правил організаторської роботи [4, с. 75].

Водночас, як відмічає В. Суранов, основою умовою успішності організаторської діяльності вчителя є його організаторські здібності, які є компонентом організаторської компетентності. До таких здібностей науковець відносить здатність організовувати колектив учнів, згуртувати його навколо певного завдання та здатність правильно організовувати власну діяльність, що передбачає вміння її правильно планувати та контролювати. При цьому у досвідчених педагогів формується своєрідне

відчуття контролю часу – вони правильно розподіляють час на виконання намічених завдань, завдяки чому вкладають у визначені часові рамки [9, с. 173].

В. Суранов під організаторською компетентністю майбутнього вчителя розуміє здатність та готовність педагога до здійснення організаційної діяльності, яка побудована на набутих знаннях, уміннях, навичках й розвинених здібностях [9, с. 170].

С. Пільова у структурі організаторської компетентності виділяє: знання щодо організаторської діяльності, організаторські та комунікативні вміння, вміння вирішувати конфлікти, вміння приймати рішення, морально-вольові й лідерські якості, толерантність та рефлексію [7, с. 12].

Виділення лідерського структурного складника у професійній підготовці зумовлено тим, що майбутні вчителі географії мають проводити з учнями різноманітні екскурсії та походи, тривалість яких іноді перевищує 2–3 дні. У цих заходах відповідальність за здоров'я учнів повністю покладено на керівника групи – вчителя географії. Такий учитель не повинен бути тільки керівником, а стати лідером групи, вести учнів за собою на шляху досягання спільної мети, стимулювати їх, щоб вони виконували необхідні дії та не порушували правила техніки безпеки.

Для кращого розуміння сутності цього складника розглянемо концепцію лідерства з позицій менеджменту – науки, яка вивчає процеси управління організаціями та персоналом.

З точки зору менеджменту, лідерство – це здатність керівника вести підлеглих за собою на шляху до спільної мети, мотивуючи їх так, щоб вони самі хотіли зробити те, що необхідно (Г. Юркевич) [11].

Поняття «лідерство» тісно пов'язано з домінуванням та підпорядкуванням, впливом і наслідуванням у системі групових й міжособистісних відносин. Лідером вважається найавторитетніший член групи, який відіграє центральну роль у діяльності групи та регулюванні групових взаємин. При цьому решта членів групи визнають за лідером право приймати рішення в усіх важливих для групи ситуаціях, які стосуються спільних інтересів та визначають характер й напрям подальшої діяльності (А. Мітлош, В. Моляко, В. Бажанюк, В. Камишин) [5, с. 67].

За Р. Сопівником, у змісті навчання необхідно виділити три групи лідерських якостей: 1) загальноуправлінські якості (професійна компетентність, практичне мислення, комунікативність, організаційні здібності, працелюбність, сила волі, здоровий спосіб життя, стресостійкість, колективізм); 2) власне лідерські (харизматичність, творчість, ініціативність, емпатія, моральність); 3) специфічні – характерні для агропромислової галузі [8, с. 93].

Г. Юркевич виділяє чотири групи якостей лідерства: 1) фізіологічні (зріст, маса тіла, структура, зовнішній вигляд, енергійність рухів, стан здоров'я тощо); 2) психологічні (характер людини); 3) емоційні (вміння втамувати гнів,

зосереджуватися у конфліктних ситуаціях, підтримка співробітників у стресових ситуаціях); 4) розумові (прагнення до постійного вдосконалення, здатність до прийняття нових ідей, панорамність мислення, здатність до самоаналізу, здатність працювати з людьми, відповідальність за виконання важливих завдань, потреба в досягненні результатів). При цьому автор зазначає, що перелічені якості розвиваються переважно завдяки ситуаціям, у яких потенційні діючі лідери себе проявляють [11, с. 132].

Не менш важливим фактором у процесі формування особистості лідера відіграє двосторонній зв'язок як елемент соціального обміну. Тобто не тільки лідер впливає на підлеглих, а й підлеглі впливають на поведінку та стиль лідера.

На думку А. Мітлоща, «ефективне лідерство буде тоді, коли лідери та послідовники будуть здатні встановити між собою повноцінні стосунки (партнерство). Це можливе лише тоді, коли лідер побачить у послідовниках подібні до своїх погляди, переконання тощо» [5, с. 71–72].

Останнім часом лідерство пов'язують з поняттям «емоційний інтелект». Це зумовлено тим, що емоційно стійкий лідер краще розуміє власні почуття та почуття інших, частіше буває задоволеним і тому, ефективніше використовує власні інтелектуальні здібності. Натомість лідер, який не здатний контролювати власні емоції та відчувати емоції підлеглих, постійно знаходиться у невірному стані, що заважає йому розмірковувати й концентруватися.

Виділення технологічного структурного складника професійної підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності в зазначених умовах пов'язано передусім із технологізацією як системи освіти загалом, так і педагогічного процесу (викладання) зокрема.

Технологічна підготовка загалом передбачає формування широкого технологічного світогляду, який забезпечить підготовку до самостійної діяльності у межах професії в умовах технологічного світу. Відтак, технологічно підготовлений фахівець – це особистість, яка здатна системно мислити, вступаючи у взаємодію з технологічним світом, і знає, як така взаємодія впливає на неї, суспільство й навколишнє середовище (Дж. Рітц) [12, с. 19].

Нині у теорії педагогічної науки накопичено чимало теоретичних розробок й практичних рекомендацій щодо створення власних педагогічних технологій. Це зумовлює необхідність включення у професійну підготовку майбутніх учителів географії завдань, направлених на вивчення теоретичних і методичних засад технологічного підходу до освіти.

У сучасних умовах метою технологічної підготовки є формування технологічної компетентності майбутнього фахівця. Однак серед науковців ще не сформувався єдиний погляд на її сутність і зміст. Усі дослідники вважають, що до структури технологічної компетентності майбут-

нього вчителя мають входити як теоретичні, так і практичні аспекти.

Л. Куземко трактує технологічну компетентність педагога як «логічне поєднання теоретичних знань, способів організації освітнього процесу у навчальних закладах і практичних умінь застосовувати спроектовану освітню роботу, аналізувати і оцінювати результати» [3, с. 162]. Науковець додає до вищевизначених показників технологічної компетентності розуміння важливості добирати та впроваджувати педагогічні технології з урахуванням індивідуальних особливостей дітей та вміння співвідносити методи, засоби і технології з цілями навчання і розвитку дітей.

На думку Л. Тишакової, технологічна компетентність містить у своїй структурі: технологічні знання, вміння й навички, креативно-технологічні здібності, технологізовану рефлексію та відповідні професійні якості. До переліку показників технологічної компетентності дослідниця додає: вміння здійснювати аналіз наявних технологічних ресурсів, уміння перебудовувати застарілі технології, вміння оволодівати власним досвідом через рефлексію та здатність до самовираження [10, с. 12–13].

Цікавою є думка С. Беляєва, який у змісті технологічної компетентності вчителя виділяє такі показники: розуміння сутності системного підходу в освіті, принципів функціонування освітніх технологій, знання провідних сучасних та відомих ретротехнологій, проникаючих елементів освітніх технологій. Крім цього, як зазначає науковець, критично важливими є здібності майбутнього вчителя до застосування знань у чітко визначених умовах [1, с. 16].

А. Дяченко визначає технологічну компетентність як «інтегративну професійну якість педагога, що характеризується знаннями про технології та конкретні їх види, знаннями методів, засобів, форм діяльності та умов їх застосування, наявністю сукупності вмінь, які забезпечують творчу реалізацію цієї діяльності та рефлексивне позиціонування щодо досягнутих результатів» [2, с. 57]. При цьому, науковець наголошує, що сформованість технологічної компетентності є необхідною умовою ефективності фахової підготовки майбутніх педагогів

Висновки з даного дослідження. Отже, соціально-педагогічні структурні складники професійної підготовки спрямовані на особистість майбутнього вчителя географії та сприяють його професійному та особистісному розвитку. До них зараховуємо організаторський, лідерський і технологічний.

У ході дослідження нами визначено, що основними компонентами організаторського структурного складника майбутнього вчителя географії є:

- знання щодо організаторської діяльності;
- уміння організувати учнівський колектив та взаємовідносини у ньому;

- уміння працювати з активом класу та координувати його дії;

- уміння своєчасно передавати організаторські функції та делегувати повноваження;

- вміння вирішувати конфлікти, що виникають під час екскурсій і походів;

- толерантність.

Основними компонентами лідерського структурного складника майбутнього вчителя географії є:

- критичність і панорамність мислення;

- високий рівень впевненості й стресостійкості;

- уміння вести за собою колектив учнів й особистим прикладом надихати учнів;

- уміння встановити партнерство в учнівському колективі під час походів і екскурсій;

- високий рівень емпатії для підтримки учнів у стресових ситуаціях, які можуть виникнути у походах та екскурсіях;

- комунікативність, здатність активно слухати й розуміти невербальну лексику.

Основними компонентами технологічного структурного складника є:

- уявлення про алгоритми та їх роль для професійної діяльності;

- розуміння сутності технологічного підходу при викладанні географії;

- знання сутності, змісту та особливостей технологій і вміння їх впроваджувати у власну професійну діяльність і професійний розвиток;

- знання та вміння прогнозувати і проектувати власну діяльність у технологічному середовищі, яке знаходиться в умовах постійних змін.

Кожний із визначених нами структурних складників, у свою чергу, містить у собі відповідні змістові компоненти (знання, вміння та ціннісні орієнтації), які у своїй сукупності розкривають зміст досліджуваного феномену.

Перспективи подальших досліджень полягають у характеристиці принципів ефективної підготовки майбутніх учителів географії до професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Беляєв С. Б. Технологічна підготовка вчителя до інноваційної діяльності. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2011. Вип. 26. С. 14–20.
2. Дяченко А. Теоретичний аналіз поняття «технологічна компетентність педагога». *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 8 (2). С. 53–59.
3. Куземко Л. В. Зміст, форми і методи формування технологічної компетентності студентів педагогічних спеціальностей. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 2. С. 159–169.
4. Лузина Л. М. Педагогу о современных подходах и концепциях воспитания. Москва : Сфера, 2004. 160 с.
5. Мітлощ А. В., Моляко В. О., Бажанюк В. С., Камишин В. В. Психологічні особливості лідерської обдарованості: концепції, діагностика, тренінги : монографія. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. 290 с.
6. Пидкасистый П. И. Педагогика : учеб. пособ. для вузов. 2-е изд. Москва : Юрайт, 2011. 502 с.
7. Пільова С. Г. Формування організаційної компетентності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2011. 21 с.

8. Сопівник Р. В. Модель формування лідерських якостей студентів аграрних вищих навчальних закладів. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 11. С. 91–96.
9. Суранов В. Г. Формирование организаторской компетенции у студентов педагогического вуза в условиях студенческого клуба. *Вестник ЧПТУ им. И. Я. Яковлева*. 2010. № 3 (67), т. 1. С. 168–174.
10. Тишакова Л. Т. Формування технологічної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2005. 20 с.
11. Юркевич Г. Й. Визначення та розвиток лідерських компетенцій на державній службі. *Інноваційна економіка*. Тернопіль : Терноп. ін-т агропромислового виробництва, 2015. № 1. С. 131–137.
12. Ritz J. M. A new Generation of Goals for Technology Education. *Journal of Technology Education*. 2009. № 20 (2). P. 50–64.
4. Luzina, L. M. (2004). *Pedagogu o sovremennykh podkhodakh i kontseptciakh vospitaniia*. Moskva: Sfera [in Russian].
5. Mitloshch, A. V., Moliako, V. O., Bazhaniuk, V. S., & Kamyshyn, V. V. (2014). *Psykhologichni osoblyvosti liderskoi obdarovanosti: kontseptsii, diahnostyka, treninhy*: monohrafiia. Kyiv: Instytut obdarovanoi dytyny [in Ukrainian].
6. Pidkasiy, P. I. (2011). *Pedagogika: ucheb. posob. dlia vuzov*. Moskva: lurait [in Russian].
7. Pilova, S. H. (2011). *Formuvannia orhanizatsiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv u protsesi profesiinoi pidhotovky* (Extended abstract of PhD diss.). Odesa [in Ukrainian].
8. Sopivnyk, R. V. (2012). Model formuvannia liderskykh yakosteiv studentiv ahrarynykh vyshchykh navchalnykh zakladiv. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*, 11, 91–96 [in Ukrainian].
9. Suranov, V. H. (2010). Formyrovanye orhanyzatorskoi kompetentsyy u studentov pedahohycheskoho VUZa v uslovykh studencheskoho kluba. *Vestnyk ChHPU im. Y. Ya. Yakovleva*, 3 (67), 1, 168–174 [in Russian].
10. Tyshakova, L. T. (2005). *Formuvannia tekhnolohichnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia inozemnoi movy* (Extended abstract of PhD diss.). Luhansk [in Ukrainian].
11. Yurkevych, H. Y. (2015). Vyznachennia ta rozvytok liderskykh kompetentsii na derzhavnii sluzhbi. In *Innovatsiina ekonomika* (No. 1, pp. 131–137). Ternopil: Ternop. in-t ahropromyslovoho vyrobnytstva [in Ukrainian].
12. Ritz, J. M. (2009). A new Generation of Goals for Technology Education. *Journal of Technology Education*, 20 (2), 50–64.

References

1. Bieliaiev, S. B. (2011). Tekhnolohichna pidhotovka vchytelia do innovatsiinoi diialnosti. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky*, 26, 14–20 [in Ukrainian].
2. Diachenko, A. (2013). Teoretychnyi analiz poniattia «tekhnohichna kompetentnist pedahoha». *Problemy pidhotovky suchasnogo vchytelia*, 8 (2), 53–59 [in Ukrainian].
3. Kuzemko, L. V. (2015). Zmist, formy i metody formuvannia tekhnolohichnoi kompetentnosti studentiv pedahohichnykh spetsialnostei. *Osvitolohichnyi dyskurs*, 2, 159–169 [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 02.09.2019

Шоробура Інна, Чубрей Александра. Социально-педагогические структурные составляющие подготовки будущих учителей географии.

Охарактеризованы компоненты социально-педагогических структурных составляющих, обеспечивающих эффективную подготовку будущих учителей географии к профессиональной деятельности. Определено, что данные составляющие направлены на личность будущего учителя географии и способствуют его профессиональному развитию. К ним отнесены организаторская, лидерская и технологическая составляющие.

Ключевые слова: будущие учителя географии; профессиональная деятельность; социально-педагогические составляющие; организаторская; лидерская; технологическая

Shorobura Inna, Chubrei Olexandra. Social and Pedagogical Structural Components of Preparation of Future Geography Teachers.

The paper describes components of social and pedagogical structural components that provide effective preparation of future geography teachers for professional activity. Author postulates that these components are aimed at the future teacher of geography and contribute to his professional development. They include organizational, leadership and technological components. It is determined that the main components of the organizational structural component are: knowledge of the organizational activity of the teacher of geography, the ability to transfer organizational functions and delegate authority in time, organize student team and relationships in it, resolve conflicts. The main components of the leadership structural component in the context of our study are: criticality and panorama of thinking of the future teacher of geography, high level of confidence and stress, ability to lead groups of students, establish partnership in the student team, a high level of empathy in support of stress. The main components of the technological structural component that provides effective preparation of future teachers of geography for professional activity are: understanding the essence of technological approach in teaching geography; knowledge of the essence, content and features of technologies and ability to integrate them into professional activities, the ability to predict and design their own activities in a technological environment, which is in the face of constant changes. Each of the structural constituents we define, in turn, contains the corresponding substantive components, which together reveal the content of the phenomenon under study.

Key words: future teachers of geography; professional activity; social; pedagogical; organizational; leadership and technological components

Шоробура Інна Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

E-mail: shorobura@gmail.com

Чубрей Олександра Степанівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

E-mail: zarivnal@ukr.net